

**Доклад за служебно ползване по някои проблеми на труда, бита и възпитанието
на българските граждани от цигански произход**

София, 1975 г.

Другарки и другари,

Политиката на Българската комунистическа партия към народностните групи е класова, марксистко-ленинска политика. Нейната същност е пълното идейно-политическо приобщаване на тези групи, в това число и на българските граждани от цигански произход, към делото на социализма и комунизма. В резултат на тази политика и на целенасочената многостранна работа на партийните и масово-политическите организации и на държавните органи след победата на социалистическата революция у нас, в материалното благосъстояние, бита, културата, съзнанието и правата на циганското население настъпиха дълбоки положителни, по-същество революционни изменения.

Населението от цигански произход в нашата страна е равноправна и неделима част от българския народ, има обща съдба и родина с него. То е вярно и предано на делото на социализма и все по-активно участва в изграждането на социалистическа България. Както целият народ, и то носи в сърцето си обич към Съветския съюз, към делото на мира и прогреса.

Положителните изменения в живота и бита на българските граждани от цигански произход са особено динамични след Априлския пленум на ЦК на БКП (1956 г.), когато излязоха редица важни партийни и държавни документи за решаването на назрели проблеми от живота на това население. През 1958 г. Министерския съвет прие специално постановление №258 „За уреждане въпросите на циганското население в България“. С писмо №809 от 1959 г. ЦК на БКП обърна внимание на окръжните, градските и районни комитети на Партията върху голямото значение на това постановление. В писмото бяха отчетени и основните насоки в работата на Отечествения фронт, Димитровския комунистически младежки съюз и Българските професионални съюзи за изпълнение на постановлението.

Положителните изменения в бита, културата и образованието на българските граждани от цигански произход, колкото и съществени да са по своя характер, не доведоха до преодоляване сериозното население на това население в сравнение с

общото развитие на страната. Ето защо Февруарският пленум ЦК на БКП (1974 г.) отново и с голяма загриженост постави за разрешаване най-важните проблеми сред българските граждани от цигански произход. Настоящото национално съвещание, което се провежда по инициатива на Националния съвет на Отечествения фронт, Комисията за работа с изпълнителните комитети на народните съвети при Министерския съвет, Централния комитет на ДКМС, Министерството на народната просвета, Министерството на народното здраве и Комитета на българските жени има за цел в светлината на решенията на Десетия партиен конгрес и Февруарския пленум да направи равносметка за изпълнението на задачите, поставени в посочените партийни и правителствени документи, да обмени положителния опит от досегашната работа, да очертае нерешените проблеми и насоки за бъдещата работа с българските граждани от цигански произход. Съвещанието беше предшествано от съвместни проверки в столицата и в 12 окръзи с компактно циганско население. Основните впечатления оценка и изводи от тези проверки бяха използвани при изготвянето на доклада.

Първият въпрос, на който ще се спрем е

УАСТИЕТО НА БЪЛГАРСКИТЕ ГРАЖДАНИ ОТ ЦИГАНСКИ
ПРОИЗХОД В ОБЩЕСТВЕНОПОЛЕЗНИЯ ТРУД И ТЯХНАТА
ПРОФЕСИОНАЛНА КВАЛИФИКАЦИЯ

Февруарският пленум на ЦК на БКП подчерта огромното възпитателно въздействие на социалистическата трудова среда. В нея хората израстват професионално и нравствено, разширяват своя духовен кръгзор, реализират материалните си интереси, укрепват самочувствието си и активни строители и стопани на страната.

Най-верният път за пълното приобщаване на циганското население към делото на социализма, за решителното повишаване на културата и усъвършенстването на бита му е неговото активно участие в общественополезен труд. За гражданите от цигански произход това има особено значение, защото чат от тях все още психически не са се простили напълно със скитничеството, нямат трайна трудова нагласа и мъчно привикват към постоянен общественополезен труд.

Централният комитет на Партията с писмото си от 1959 г. задължи партийните органи, народните съвети, Българските професионални съюзи, Отечествения фронт и Димитровския комунистически младежки съюз да създават условия за участието в

общественополезен труд на работоспособните граждани от цигански произход и да провеждат с тях търпелива, упорита и системна възпитателна работа с цел да придобият те трудови навици, да укрепва трудовата им дисциплина, да се повишава непрекъснато производствената им квалификация.

Какво е направено по изпълнението на тази задача?

В настоящия момент, подавяващата част от работоспособните граждани от цигански произход – 80-90 на сто от тях са ангажирани в общественополезен труд. В основни линии скитничеството, като характерно за циганите явление, е ликвидирано. И това е сериозен успех. В гр. Пловдив например, от седемте хиляди пълнолетни граждани от цигански произход, работят 6450, т.е. 92 на сто. Във Врачански окръг от около 9000 души – в материалното производство са включени 7460 или 82 на сто. Приблизително е такова и положението в другите области.

Значителна част от заетите с общественополезен труд са на работа в промишлеността, строителството, транспорта, търговията, селското стопанство, т.е. в сферата на материалното производство и услугите. Докато до преди 10-15 години гражданите от цигански произход във Видин са работили сезонно в Консервния комбинат, и като насочи на пристанището, сега ги срещаме в цеховете на Химкомбината, ДМЗ „Г. Димитров“, Завод за режещи инструменти и в други промишлени предприятия, П много случаи като леяри, стругари, монтажници и др. От общия брой на циганите в Пловдив заети в общественото производство, близо 4850 или повече от 75 на сто работят в промишлеността, строителството, транспорта и търговията. В текстилния комбинат „Г Димитров“ – Сливен 714, или 12-13 на сто от всички работници, са от цигански произход. В текстилните комбината в Сливен и Казанлък има цели бригади, комплектовани от жени – циганки. $\frac{1}{4}$ от механизаторите на АПК „Огоста“, Врачанско са от цигански произход.

Наблюдава се положителна тенденция към постоянство в упражняването на дадена професия. Трудовата заетост, редовните доходи укрепват самочувствието на строители и стопани. От средите на това население има вече много добри производственици, знатни хора на труда, орденоносци, чийто трудов живот и производствена дейност могат да служат за пример.

Положителните резултати в трудовата заетост на населението от цигански произход говорят, че в това направление поставените от ЦК на БКП и министерския съвет задачи

общо взето се изпълняват успешно. Това до голяма степен е резултат на грижите на народните съвети и стопанските организации, на възпитателната и организаторска работа на обществено-политическите организации, провеждана под ръководството на партийните комитети.

В същото време обаче, все още значителен брой граждани от цигански произход не са ангажирани на постоянна работа, участват в производството временно, през определени сезони на годината. Една част от тях търсят лек начин на живот чрез спекулативна търговия, лихварство, комарджийство, кражби, изнудвания на граждани и т.н.

По приблизителни данни, в страната има около 30 000 трудоспособни български граждани от цигански произход, които не се занимават с общественополезен труд. В Софийски окръг такива са повече от 1500, във Врачански и Сливенски по над 1000. Само в кв. „Столипиново“ – Пловдив, хората от тези категории надхвърлят 1500 души. В Пазарджишки окръг незаетите с трудова дейност са около 1100, а заедно с временно заетите техният брой надхвърля 3500. В този окръг са се навъдили така наречените „драгомани“ – самозвани предприемачи и лихвари – цигани, които дават през зимата заеми, а през лятото си ги възвръщат с голяма лихва. Те организират групи от свои длъжници и семействата им, сключват договори с ТКЗС, ДЗС или горски стопанства за определена работа, след извършването, на която прибират лъвския пай от спечеленото заради „услугите“. И тази най-груба, първобитна експлоатация се върши в условията на социализма, пред очите на Окръжната инспекция на труда, органите на народната власт и местната общественост.

Буди тревога обстоятелството, че наред с успехите в трудовата ангажираност на циганското население, намират място някои нови форми и прояви на скитничество. Негова основа не е вече стремежът към романтична волност, а желанието с малко труд да се припечелят пари. Повече от 1/3 от над двехилядното циганско население в Берковица се занимава с производство на кошници, брадви, маши, които продава, скитайки из цялата страна. А в града има остра нужда от работна ръка. По-голямата част от циганското население на с. Градец – Сливенски окръг, което надхвърля 2000 души, заключава от ранна пролет къщите си и тръгва из страната. Същото правят и циганите-камъшари в Ямбол, Стралджа и Твърдица, бургурджиите от Обединение и Сашево – Великотърновски окръг, и др.

Следва да изтъкнем, че незаетите в общественополезен труд граждани от цигански произход са предимно в градовете, където живеят 60 на сто от тях. По-голямата част от незаетите са жени. Главната причина са многото деца, които все още не сме в състояние да приберем в детски заведения.

Всичко това, показва, че не са достатъчно своевременни, конкретни и ефективни мерките на държавните органи и общественно-политическите организации, за да се заставят безделниците и скитниците от средите на гражданите от цигански произход да се установят на постоянна работа. Неоправдано е, когато страната се нуждае от работна сила, хиляди работоспособни хора да стоят незаети с общественополезен труд.

Друг важен въпрос, свързан с проблема за трудовата заетост на гражданите от цигански произход е преодоляването на ниската им професионална квалификация, в много случаи лоша трудова дисциплина и голямо текучество. Все още е незначителен броят на специалистите в промишлеността, строителството и транспорта и на механизаторите в селското стопанство от техните среди. В материалното производство и в обслужващата сфера те заемат преди всичко длъжности на общи работници, извършват най-неквалифицирана и поради това най-ниско платена работа. Според едно изследване на Градския народен съвет в Ямбол средната месечна заплата на един работещ гражданин от цигански произход в кв. „Дечка Сюлемезова“ е 92 лева – малко повече от минималната заплата за страната. И ако жената не работи, ако има няколко деца, както е в повечето случаи, тези пари осигуряват само едно бедно съществуване.

Налице са сериозни нарушения на трудовата дисциплина и на голямо текучество на работници – цигани. Причини за това са отклоненията, за да се спечелят повече пари от частни услуги на граждани, многодневните сватби, пианството, ниското съзнание и т.н. Очевидно е, че тук опираме до съществени недостатъци във възпитателната работа на Отечествения фронт по местоживееене и до незадоволителните възпитателни мерки т страна на професионалните съюзи и Комсомола по месторабота.

Известно е, че поради своето по-ниско образование и професионална квалификация постъпващите на работа в предприятията по-бавно и трудно преминават процесите на производствена адаптация. Това предполага специални грижи от страна на стопанските и профсъюзни органи за професионално израстване на работниците от цигански произход. Истината е, ч мерките, които се вземат в тази област, са несистемни и недостатъчни. С това се обяснява и заемането н предимно неквалифицирана работа от

тези наши граждани. По този начин не се съдейства достатъчно те да израстват като пълноценни труженици.

От краткия анализ на проблема за ангажираността на българските граждани от цигански произход в общественополезен труд и за тяхната професионална квалификация се вижда, че не е решена напълно задачата за настаняването на всички трудоспособни на работа, за възпитанието им в дух на висока производствена дисциплина, против тежестта. Все още търпим лентяйството, стремежа да се живее от нетрудови доходи, в т.ч. и чрез нарушаване на основни норми на нашето социалистическо общежитие.

Ние можем да ликвидираме безделието, паразитизма и остатъците от скитничеството сред българските граждани от цигански произход само ако изоставим досегашния акционен, кампаниен подход при решаването на тази задача. Необходимо е да се установи действителната картина на заетите и незаетите в общественополезен труд и да се следят постоянно измененията в нея. Заедно с това народните съвети и масовите общественно-политически организации трябва да провеждат широка, съгласувана, диференцирана и индивидуална политическа и идейно-възпитателна работа сред населението от цигански произход. А там, където възпитателното въздействие и убеждението не дават резултат, да се прилагат законни административни мерки.

За да се повиши производствената квалификация на циганите, заети в производството, е необходимо да се организират курсове, да се развива наставничеството на по-опитните работници, индивидуално да се подпомагат в тяхното професионално израстване отделни работници от цигански произход. Основното обаче си остава младежите от цигански произход, които не продължават образованието си, в средни и висши учебни заведения, да се ориентират към професионалните училища и да се подготвят за участие в производството като квалифицирани работници.

ДРУГАРКИ И ДРУГАРИ,

Друг важен проблем върху който се налага да спрем вниманието на съвещанието е

ПОДОБРЯВАНЕ НА БИТА И КУЛТУРАТА НА ЦИГАНСКОТО

НАСЕЛЕНИЕ

В 258-то постановление на Министерския съвет и в писмо №809 на ЦК на БКП беше поставена задачата постепенно да се ликвидират обособените квартали, да се разсредоточат гражданите от цигански произход сред останалото население, при жилищно строителство да не се допуска ново обособяване, да се осигурят благоустройствени и хигиенни мероприятия по местоживеене.

В годините на народната власт, особено след излизането на специалното постановление на Министерския съвет настъпилите изменения в труда, в производствената ангажираност и материалните доходи послужиха като основа за повишаване културата на бита на циганското население. Има стремеж към спестяване и желание да се строят нови хигиенни жилища, да се обзавеждат със съвременни мебели, битова техника, телевизори, радиоапарати и др.

През периода от 1958 г. досега в цялата страна са построено 17 000 нови жилища на цигански семейства с помощ от държавата, под формата на заеми, с лични спестявания и собствен труд. Във Видин през последните 4-5 години Градският народен съвет е предоставил на цигански семейства над 200 парцели за строеж на нови домове. От 810 цигански къщи в града, 550 са нови, двуетажни и триетажни, обзаведени съвременно. Сто и двадесет от тези жилища са обявени за образцови. В квартал „Нов път“ има над 300 телевизори, над 200 радиоапарати и повече от 100 хладилници. Такова е положението и в Бяла Слатина, Оряхово, Белоградчик и др.

Под ръководството на партийните комитети, окръжните и общински народни съвети – Видин, Стара Загора, Ямбол, Враца, Сливен и др., - заедно с отечественофронтовските комитети, приеха и осъществиха редица мероприятия за регулирането, благоустрояването и хигиенизирането на сега съществуващите квартали. Изменя се облика на тези квартали и махали. Макар и недостатъчно, в тях има вече магазини със стоки от първа необходимост, училища, детски заведения. Извършват се някои видове услуги.

В изпълнение на задачите, произтичащи от 258-то постановление на МС определена активност в областта на здравеопазването и хигиенизирането проявиха органите на народното здраве. В населените места, където живеят компактни маси цигни са създадени отделни педиатрични и акушеро-гинекологични участъци, чиято мрежа и наситеност с медицински персонал е относително по-голяма.

Полагат се известни усилия за разсредоточаване на населението от цигански произход, като в Сливенски, Софийски, Бургаски и друго окръзи на цигански семейства се предоставят апартаменти и кооперации с друго българско население. В Малко Търново десет семейства са получили двустайни апартаменти, в Панчарево – 28, в Грудово – 10, в Мичурин – 39, в Садово – 40, в Несебър – 26. В с. Дреновец – Видинско, с. Поница – Врачанско, с. Гълъбец – Бургаско е ликвидирана всякаква обособеност. Радостно е, че почти навсякъде в селата условията за живот на циганите все повече се изравняват с тези на българите. Опитът показва, че където гражданите от цигански произход са смесени с българите техния бит и интереси са по-високи. И това е верният път на приобщаване.

Независимо от тези положителни изменения жилищният проблем, благоустрояването и хигиенизирането на кварталите, където живее компактно циганско население, изпъква с голяма сила. Повечето от обособените квартали в градовете са обикновено най-занемарените и най-изостаналите в своето благоустрояване и хигиенизиране. На редица места те представляват един лабиринт от налепени един до друг коптори без канализация и септични ями, с кални и слабо осветени или напълно тъмни сокаци. Много често в една стая живеят по две семейства с децата си. На човек обикновено се пада по 2-3 кв. метра жилищна площ при необходими от 12 до 16. Така е даже в столицата При изключително тежки битови условия живеят гражданите от цигански произход в софийските квартали „Факултета“ и „Филиповци“, на улиците „Татарли“ и „Майски ден“. Подобна е картината във Варна, Пазарджик, кв. „Победа“ – Бургас, кв. „Столипиново“ – Пловдив, Ямбол, Стралджа, Нова Загора, Самоков и Ихтиман и в други градове, в които са запазени обособените цигански квартали.

На много места няма тротоари или опесъчени пешеходни пътеки. Поради неблагоустроени улици в някои от циганските квартали не достигат обществени превозни средства и много хора са принудени да изминават пеш по няколко километра, за да отидат до местоработата си. Трудно е да се намери в циганските квартали да се разкриха някои търговски, комунално-битови и детски заведения, те далеч не задоволяват потребностите.

В повечето от кварталите с циганско население няма обществени бани и перални, за да се поддържа елементарна хигиена. В гр. Самоков в обособения квартал, където живеят около 4000 души, има само 2 обществени клозета и 3-4 обществени чешми. Като прибавим и това, че имаше един период, когато Градският народен съвет беше

въвел определени ограничения за ползването на обществената баня в града от циганите, всеки може да си представи каква хигиена има там и как се обслужват тези хора.

Лошите хигиенни условия в много от обособените квартали и ниската санитарна култура обуславят по-широкото разпространение на заразните заболявания и особено на чревните инфекции. Така например в гр. София през 1974 г. заболеваемостта от дизентерия сред това население е от 9 до 17 пъти по-висока от средната заболеваемост за града .

Все още е висока възливостта сред това население в София, Пловдив, Варна, Русе, Толбухин, Михайловград и др. Крастата също така не е само медицински, здравни, но преди всичко социални проблеми.

Задачата, поставена с 258-то постановление на Министерския съвет – да се извърши разсредоточаване на циганското население и да се ликвидира обособеността му не е изпълнена задоволително. Продължават да съществуват обособените квартали в градовете с по-компактно циганско население. На някои места, като в София, Михайловград, Толбухин, Асеновград, Димитровград и др. се създават ново-застроени, но пак обособени цигански квартали.

В разрез с постановлението в гр. Варна циганското население не само, че не се разсредоточава между българското, но се изселва в крайградските села като Каменар и Владиславово на терени извън чертите на селищата и в обособени цигански квартали, при още по-лоши условия, което създава основателни недоволства сред това население.

Подобен подход не е чужд и на други народни съвети. През последните няколко години по решение на ОНС – Сливен, в Твърдица се изгради нов обособен квартал. Идеята на ОНС – Ямбол за предстоящото разсредоточаване на циганско население от кв. „Д. Сюлемезова“ и на квартала в гр. Стралджа по същество ще доведе до ново обособяване.

Обяснение за това, че не са решени по-цялостно и последователно проблемите за ликвидиране на обособеността, благоустрояването и хигиенизирането на кварталите, следва да се търси преди всичко в субективния фактор, в допуснатото подценяване на работата сред циганското население. Сериозна критика в това отношение търпят изпълнителните комитети на народните съвети, които са задължени да решават радикално наболелите социално-битови проблеми на населението от цигански произход.

Проверките на много места показаха, че народните съвети нямат необходимия диференциран подход, подценяват тези проблеми. Не се следи и знае действителното положение на нещата. По редица въпроси изпълнителните комитети и ръководствата на обществените организации бяха изненадани от състоянието и информирани за него от самите комисии.

Вина за това положение носят и обществените организации – Отечественият фронт, Българските професионални съюзи, Димитровският комунистически младежки съюз, съветите на жените. Отечественият фронт, като най-масова обществено-политическа организация, не е използвал достатъчно своето политическо влияние сред това население, както и контролните си функции, за да предизвика по-голямо обществено внимание към проблемите на българските граждани от цигански произход.

Когато се говори за недостатъците и се правят сериозни критични изводи за изпълнение на 258-то постановление на Министерския съвет, ще бъде несправедливо причините да се търсят единствено в окръзите. Истина е, че постановлението на Министерския съвет не получи централно необходимото материално обезпечение, че не бе осъществен системен контрол и организаторска работа за неговото по-цялостно изпълнение. Затова, когато се търси изход от сегашното положение, следва Ямбол за предстоящото разредоточаване на циганското население от кв. „Д. Сюлемезова“ и на квартала в Стралджа по същество ще доведе до ново обособяване.

Това обаче не означава, че окръзите трябва да чакат и разчитат единствено на правителствени разпореждания, на материално обезпечаване и финансови средства от републиканския бюджет. Необходими са местна инициатива и дълбоко разбиране сериозността на проблемите, за да се прояви творчество и загриженост, да се използват всички възможни пътища и средства за тяхното по-цялостно разрешаване.

Народните съвети трябва да имат ясна позиция и социално-икономическа програма за това население, да потърсят изход за постепенното ликвидиране в определен период от време на обособените квартали и махали. В тях да се спре всякакво незаконно строителство, да се направят градоустройствени, кадастрални и регулационни планове и да се започне планомерно строителство на съвременни блокови жилища. Успоредно с това да се правят улици и тротоари, да се прокарат водопроводи, канализации и кабелizations, да се създават градинки и зелени площи, да се строят културни, търговски, здравни, детски, спортни, младежки и комунално-битови заведения, за да

израснат нови, благоустроени, съвременни квартали, в които да живеят общо цигани и българи. Жителите на сегашните обособени квартали и махали следва постепенно да бъдат разсредоточени между българското население и там, под негово влияние, те да изменят своя начин на живот, да изменят своя бит, нрави и обичаи.

След победата на социалистическата революция у нас бяха положени специални грижи за развитие на образователното дело сред циганското население.

РАЗВИТИЕТО НА ОБРАЗОВАТЕЛНОТО ДЕЛО СРЕД

ЦИГАНСКОТО НАСЕЛЕНИЕ

Това е необходима предпоставка за неговото пълноценно участие в изграждането на социалистическото общество.

Децата от цигански произход с малки изключения са прибирани в училище. Все по-голям брой от завършващите 8-ми клас се стремят да продължат образованието си в професионални и други средни учебни заведения.

Положителна и ефективна форма на учебно-възпитателна работа с тях се оказва полуинтернатното обучение – ученическите занимални, полуинтернатните групи, класове и училища, в които през тази учебна година са включени 33 825 деца. Това съставлява 46 на сто от общия брой ученици от цигански произход, при 33 на сто среден за страната обхват.

С разпореждане на Министерския съвет от 1961 г. у нас бяха създадени общежития – интернати на пълна държавна издръжка, чиято мрежа бързо се разшири. Това бе нова придобивка за нашето образователно дело. През учебната 1974/1975 г. в 180-те интерната са обхванати повече от 8000, или 11 на сто от общия брой деца от цигански произход от I до VIII клас. В тези интернати по-резултатно се решава сложният социално-педагогически проблем – прибирането и задържането в училище на децата от социално слабите семейства. В доста общежития – интернати 95 на сто от учениците завършват успешно осми клас и 50 на сто – продължават да учат, а другите постъпват на работа. Посочените данни говорят, че интернатите са една ефикасна форма за обучение и възпитание, която и занапред следва да се разширява, да се укрепва кадрово и материално от държавата.

Положителни резултати за повишаване на образованието, за трудовото възпитание и професионално ориентиране на децата от цигански произход от V до VIII клас дават създадените с опитна цел 11 осмокласни училища с професионална насоченост. От проверките в Пловдив, Видин, Пещера и другаде се констатира, че резултатите от учебно-възпитателната и производствена работа в тях са твърде насърчителни. Работническите колективи в предприятията с готовност и желание приемат в своите редове възпитаниците им. По всичко личи, че основните училища с професионална ориентировка са една перспективна форма, която следва да получи по-нататъшно развитие и подкрепа. Интелигенцията в нашата страна вече получава, макар и скромни, попълнения от средите на циганското население – инженери, лекари, учители, артисти, акушерки и др., които отдават своите знания и талант за делото на социализма. Във Видинския окръг те са 15, във Врачанския окръг – 36, в Сливенски – повече от 40, и т.н. Много от тях с похвално усърдие участват в работата на Отечествения фронт, Димитровският комунистически младежки съюз и Българските професионални съюзи.

Въпреки постигнатите успехи, въпросът за повишаване образованието и издигане културата на циганското население не е решен напълно. Повече от половината на това население на възраст над 30 години, е полуграмотно.

Остро стои задачата за успешното осъществяване на задължителното осмокласно образование. Повече от 95 на сто от подлежащите деца-циганчета всяка година се прибират в училище, но мнозинството от тях стигат едва до IV клас, други учат до V, VI или VII класи само 20 на сто завършват VIII с випуска. Завършващите са предимно деца от интернатите, полуинтернатите или от училищата с професионална насоченост. Дните показват, че от 210 деца, постъпили в I клас на училищата в гр. Варна, без да повтарят са завършили VIII само 30, или 14 на сто; 19 на сто са завършили основно образование, в Белоградчик за 30 години народна власт само 2 ученика, а в Твърдица, Сливенски окръг – нито един. Подобни данни могат да се посочат и за други градове и села на страната.

Тревожно е и обстоятелството, че едва половината от завършващите VIII клас постъпват в по-горна степен на обучение. Броят на завършващите средно образование е също съвсем незначителен. Така е в столицата, Пловдив, Варна и т.н. В Пловдив, например, където живее над 30-хилядно циганско население, понастоящем само 45 деца от цигански произход учат в средни училища. А за 30 години народна власт в Пловдив и Варна нито един младеж не е завършил висше образование!

Какви са основните причини за незадържането на децата от цигански произход в училище и за тяхната ниска успеваемост?

Преди всичко това е нездравият социално-психологически климат, особено в обособените квартали, неблагоприятната семейна среда с характерното консервативно и нехайно отношение на значителна част от родителите към образованието на своите деца.

Февруарският пленум на ЦК на БКП подчерта, че „семейството е първото училище, в което се изграждат началните представи за живота, за труда, за човешките добродетели и взаимоотношения, че въздействието на всички фактори върху възпитанието на личността се пречупва в една или друга степен през призмата в семейството“. За съжаление, голяма част от родителите проявяват незаинтересованост към учението на децата си, отклоняват ги от училище по най-различни причини, омъжват момичетата още непълнолетни и т.н. Голям е броят на учениците, които отсъстват по 150-200 часа годишно. В с. Градец – Сливенски окръг тази година поради заминаване заедно с родителите си на сезонна работа из страната на са прибрани 350 деца от цигански произход. Народните съвети и обществени организации не правят всичко, което е по силите им за разбиване равнодушието на родителите към образованието на техните деца.

Отрицателно влия върху успеваемостта и незнанието на български език от значителна част от циганчетата. Това особено силно се чувства при онези деца, които не са преминали през детските заведения, а това са болшинството то децата от цигански произход. Миналата година едва 5 на сто от постъпилите в I клас са посещавали редовно детската градина. Рядко се срещат деца – циганчета в целодневните детски градини, а в детските ясли – те са изключение.

Сериозна причина за систематичната неуспеваемост на децата от цигански произход са недостатъците в организацията на учебно-възпитателната работа. Учителите и възпитателите от различните форми на полуинтернатното обучение в масовото училище не винаги вземат присърце работата с циганчетата, тъй като им създават редица трудности и неприятности. Голяма част от учителите не търсят упорито и не прилагат разнообразни методи за активизиране на учениците в учебния процес. В резултат на такива слабости децата изгубват интерес към учението и всячески се стремят да не посещават училище.

Трябва да изтъкнем, че по принцип обособени училища и паралелки за циганчетата не бива да съществуват. Интернатите, грижите, за които трябва да се увеличават, следва да се разглеждат като временна, главно социална форма. Необходимо е да се търсят реални пътища за съвместно обучение. Би могло в отдалечените от населените места цигански квартали, децата организирани да се извозват до другите училища. С нищо не е оправдано съществуващото на много места в страната обособяване на цигански паралелки в масовото училище.

Незадоволително е състоянието на материалната база на учебните и възпитателни заведения. Сградите и училищната мебел в тях са далеч под равнището на останалите училища. Близо 90 на сто от материалната база на интернатите не създава нормални условия за провеждане на пълноценна учебно-възпитателна работа. В някои от тях липсват най-елементарни битови и хигиенни условия. Ето примери: столовата и спалните помещения на интерната в с. Априлци – Пазарджишки окръг, се помещават в преустроен кокошарник. Интернатите в селата Градец и Радево, Сливенски окръг, са със стари разнебитени легла и шкафчета, изгъркани и скъсани одеяла и чаршафи. В с. Вишовград – Великотърновски окръг интернатът е в окаяно състояние: лоша хигиена, мръсен постелъчен материал, неотоплени спални помещения, слаби и недохранени деца с окъсани дрехи. В трапезарията на интерната в Ихтиман липсват столове и много от децата се хранят прави.

Окладът в интернатите е 0.70 лева, което е крайно недостатъчно, а за облекло, постелъчен материал и други предмети се отпускат на дете всичко на всичко 25 лева годишно. С това интернатите за децата-циганчета са поставени в неравноправно положение в сравнение с други ученически общежития.

От изложеното дотук се вижда колко много, разнопосочни и взаимно-обусловени са нерешените въпроси на учебното дело сред българските граждани от цигански произход, които трябва да се решат от държавните органи и обществеността в хода на реформата на образователната система.

Народните съвети и обществените организации следва да вземат решителни мерки за преодоляването на консерватизма сред възрастното циганско население към образованието на децата; да се обхващат все по-пълно шестгодишните деца от цигански произход в детските заведения; всестранно да се развиват и укрепват формите на полуинтернатното обучение; да се увеличава броят на интернатите и решително да

се повишава тяхната ефективност; да се разширява мрежата от основни училища с професионална насоченост; да се вземат мерки все по-голям брой младежи да завършват средно и висше образование и се формира по-многочислена интелигенция от средите на това население.

Наложително е да се потърсят начини за повишаване на материалната заинтересованост у учителите, обучаващи и възпитаващи деца на български граждани от цигански произход, за да могат да се провлекат и задържат в тези училища редовни и добри учители, които сега, поради големите трудности, избягват да се занимават с тях.

Потребни са мерки за подобряване материалната база на учебните и възпитателни заведения, където се обучават компактно деца от цигански произход, или увеличаване на средствата за издръжка на децата в интернатите.

Сега е много необходимо да се засили обществената подкрепа на училището, за да може в близките години да се извърши решителен прелом в обучението и възпитанието на младото поколение от цигански произход.

Другарки и другари,

Населението от цигански произход у нас се чувства като неразделна част от българския народ, с него е свързана историческата му съдба в миналото и в условията на осъществяване социалистическата революция, на строителството на социализма. То поддържа активно политиката на Партията и правителството, подкрепя мероприятията на народната власт. Огромно болшинство от трудоспособните цигани отдават силите си за изпълнение на плановете за обществено-икономическото развитие.

В годините на народната власт населението от цигански произход израсна политически. Из неговите среди се създадоха активисти на Партията, на Отечествения фронт, Профсъюзите, Комсомола, на женското движение. Нашата социалистическа действителност, новата социално-психологическа среда оказва силно въздействие върху мисленето и поведението на това население, в него се утвърждава убеждението и желанието да устрои своя живот по нов начин. За това свидетелства включването в труда, измененията, настъпващи в бита, културата и образованието на циганите. Повечето от българските граждани от цигански произход приеха български имена, развиват и утвърждават у себе си българско самочувствие и душевност.

За тези постижения е съдействала идейновъзпитателната работа на общественно-политическите организации, училището, средствата за масова информация и др., както и участието в общественно-политическия живот. В страната има интересен положителен опит по организиране на политико-просветна, агитационно-разяснителна и културно-масова работа сред населението от цигански произход. Във Великотърновски, Сливенски, Видински, Старозагорски, Пазарджишки, Михайловградски и др. окръзи има стремеж идейно-възпитателната работа по-тясно да се свързва с проблемите на класово-партийното, патриотичното и интернационалното възпитание, с интересите и социално-битовите проблеми на това население.

Съвместно с дружеството за разпространение на научни знания „Г. Кирков“ Отечественият фронт и съветите на жените, съобразявайки се със специфичните нужди на циганите отделят по-голямо внимание на правната, здравната и педагогическата просвета. На някои места работят лектории, кинолектории, читателски и просветни групи, консултации т.н.

Положителна оценка заслужават организирани от комитетите на Отечествения фронт, Профсъюзите и съветите на жените инициативи за трудовото възпитание на българските граждани от цигански произход. За това особено много допринасят вечерите на първенците и орденоносците, станали твърде популярни и традиционни във Видин, Пазарджик, Сливен, Стара Загора и др. На тях се отчитат трудовите успехи, дават се морални и материални поощрения, което има огромно възпитателно и стимулиращо въздействие не само за първенците и техните семейства, но и за останалите граждани.

Много са полезни и се посещават с голямо желание и интерес курсовете за битова култура, които съдействат за повишаване знанията на жената-циганка в областта на готварството, семейната и лична хигиена, домоуредбата, възпитанието на децата. В с. Суворово, Варненско работата по повишаване културата на домоуредбата на циганите е поставена на съревнователни начала.

Все по-решително в бита на циганското население навлизат новите граждански ритуали, изменя се и се осмисля съдържанието на празниците. Голямо постижение е за онези другари, които вече са успели да сложат преграда на такива срамни и неприсъщи за нашето време явления, каквито са откупванията на девойките, шумните и продължителни сватби. И сред циганското население се утвърждават инициативи с

голям емоционален и патриотичен заряд като – вечерите на войнишката майка, изпращането на новобранци, тематични вечери и викторини и др.

Налице е стремеж да се създават условия за осмисляне свободното време. В тази насока може да се изтъкне работата на ГК на Отечествения фронт, ГНС, ГК на ДКМС, Комисията за младежта и спорта в Сливен, които активно съдействат за изграждането в кварталите на лека спортна база с доброволен труд, за включването на децата и младежите в секциите по футбол, лека атлетика, борба, волейбол и т.н. Подобна дейност се развива в Димитровски район на столицата и на други места.

За положителните изменения в съзнанието и бита на българските граждани от цигански произход дава своя принос и вестник „Нов път“. Той третира важни проблеми на работата с това население, обменя положителния опит, критикува отрицателните явления сред него, осъществява непосредствен контакт с хиляди семейства.

Следва да подчертаем обаче, че нашата идейно-възпитателна работа сред населението от цигански произход далеч не удовлетворява както по своя обхват, така и по своята ефективност. В Отечествения фронт членуват едва 50 на сто от избирателите. Само 35 на сто от младежите-цигани са членове на ДКМС. Не навсякъде са създадени организации на Отечествения фронт и Комсомола, а на някои места съществуващите не развиват почти никаква дейност. Това особено се отнася за комсомолските дружества. В квартал „Раковица“ в Берковица“ живеят около 2000 души цигани, а няма организация на Отечествения фронт.

Идейно-възпитателната дейност на държавните органи, на Отечествения фронт, Комсомола, съветите на жените не е системна, не е достатъчно целенасочена и съобразена с начина на живот, с емоционалните особености на това население. Тя не се води достатъчно гъвкаво и с необходимото познаване спецификата на обекта на въздействие. Допуска се известна доза примитивизъм, формализъм. Положителният опит, който има в някои окръзи, показва, че на успех в тази област може да се разчита, само когато възпитателната работа е системна, конкретна и упорита, че сред българските граждани от цигански произход трябва да се работи пълноценно не само по време на големи политически кампании.

Наличието на отрицателни явления и противообществени прояви като кражби, пиянство, хулиганство, комарджийство, незаконни съжителства, многоженство и т.н. не са никак добър атестат за нашата възпитателна работа. Престъпленията сред тези среди

са няколко пъти повече, отколкото при останалите граждани. В Пловдивски окръг през последните години са извършени над 560 тежки престъпления и закононарушения от граждани от цигански произход.

Обезпокояващо е обстоятелството, че напоследък се увеличават проявите на турчеене, засилва се интереса към турския език и се подражава на турски нрави, обичаи и традиции. В Асеновград и кв. „Столипиново“ Пловдив има случаи на антибългарски настроения. За тях допринасят и преминаващите през тези райони турски автотуристи.

Причините за турчеенето са от различно естество – турската националистическа пропаганда, известната изостаналост на това население, не винаги коректно отношение на някои местни органи към циганите, което ги огорчава и отблъсква. Определено отрицателно значение имат и неуредиците в гражданското положение в регистрите на народните съвети. Следва обаче да подчертаем, че идейно-възпитателната работа и преди всичко индивидуалната ни работа с хората не са на необходимата висота. Не се осъществява настъпателен и ефективен идеологически подход за решително преграждане пътя на турчеенето. Нашата идейно-възпитателна работа не използва достатъчно фактите от миналото за аргументирано и убедително разясняване историческата общност на циганите с българския народ и еднаквите им класови интереси, за вселяване у тях на любов към социалистическа България, която е единствената им родина, не изяснява задоволително, че религията не определя народностния произход на хората.

Атеистичната дейност е подценен момент в цялостната ни работа за комунистическото възпитание на циганското население. Слабата дейност в тази насока обикновено се оправдава с теорията, че циганите били поначало атеисти. Това обстоятелство се използва много умело от представителите на различните религиозни групировки, които засилват своя идеологически натиск. Особено голяма активност проявяват мохамеданските ходжи. Не остават назад и православните попове. Напоследък към това население проявяват интерес и протестантските пастори. В Котел, например, в сектата на петдесетниците членуват само цигани. Под прикритието на просветни групи в гр. София се подвизават така наречените лонджии, в които необезпокоявано се разгръща своеобразна религиозна и лихварска дейност.

По-решителни положителни изменения в идейно-възпитателната работа сред българските граждани от цигански произход са възможни само при условие, че се

подобри ръководството на тази дейност, при условие, че се постигне необходимата координация между държавните органи и общественно-политическите организации. На опита на комитетите на Отечествения фронт в Пазарджик, Сливен, Видин, Лом и др. трябва да се пристъпи към изграждането на смесени активи – от българи и цигани, с помощта, на които да се работи по-близко, компетентно и диференцирано с циганското население. Това предполага тези активи системно да се обучават и насочват. Следва също така много по-добре да се включват в общественно-политическия живот девойките, завършващи тримесечната школа на Националния съвет във Велинград.

ДРУГАРКИ И ДРУГАРИ,

Дейността за издигане политическата съзнателност, трудовата активност и културното равнище на циганското население, по-пълното му въвличане в социалистическото строителство трябва да се разглежда като важна общонародна и държавна задача, за решаването, на която следва активно да съдействат всички органи и организации. А тъкмо тази истина не е още добре разбрана от мнозина, в това число и от наши активисти и отделни ръководители.

Преломни изменения в бита, квалификацията, културата и образованието на населението от цигански произход са възможни само при условие, че се измени отношението на всички към нерешените проблеми на това население. Не бива да си затваряме очите и да отминаваме без необходимия отпор неизживяното, наслоено от миналото пренебрежително отношение на част от българското население, в това число и на ръководни дейци към циганите като „непоправими и не подлежащи на превъзпитание хора“. На много места български семейства не желаят да живеят с цигани в общи жилищни блокове и квартали, не искат техните деца да учат в смесени паралелки, да се възпитават заедно в детските заведения. Не се обграждат с необходимите грижи и доверие младите специалисти от цигански произход. Крайно недостатъчен е броят на циганите в представителните органи на народната власт. В редица градове с остра жилищна криза в списъците на най-нуждаещите се не фигурират цигански семейства. Преди няколко години в Пловдив е съставен списък на 300 такива граждани, на 270 нуждите вече са задоволени, но между тях няма нито един гражданин от цигански произход.

Направеното и постигнатото в изпълнение на 258-то постановление на Министерския съвет не е малко, но е недостатъчно. При това, то се отнася за друг, изминал вече етап. Сега пред нас стоят нови, много по-големи и мащабни задачи, които

изискват и по-различен подход и по-широк размах при тяхното решаване. Необходима е една целенасочена перспективна програма в национален мащаб за ускорено решаване на тези проблеми. Затова ние считаме, че ще бъде целесъобразно да се предложи на Централния комитет на Българската комунистическа партия и на Министерския съвет на Народна република България да излязат с нов документ за комплексно решаване проблемите на българските граждани от цигански произход, съобразен с новите условия в страната и с новите изисквания на Десетия конгрес на партията, Декемврийския (1972 г.) и Февруарският (1974 г.) пленум на ЦК на БКП, Националната партийна конференция и други партийни и правителствени решения.

По наше убеждение един нов партийен и правителствен документ, ще задължи министерствата и централните ведомства, както и народните съвети с определени задачи и ще осигури включването в петилетните и годишните планове на необходимите обекти и строителството им по лимитен път. Това е най-ефикасният начин за ускорено решаване на наболелите проблеми на населението от цигански произход.

В духа на казаното на настоящето съвещание централните ръководства на обществените организации, министерствата и ведомствата трябва да разгледат своята досегашна дейност сред гражданите от цигански произход и въз основа на изводите и обменения опит да приемат разгърнати мероприятия за решителното подобряване на работата. При това следва да се осъществи съгласуваност на усилията, за да има единство и целенасоченост при решаването на всички проблеми.

Такива програми да разработят също народните съвети и ръководствата на обществените организации в зависимост от специфичните условия на своята територия.

ДРУГАРКИ И ДРУГАРИ,

Вярно е, че работата сред циганското население е твърде специфична и трудна. Проблемите са сложни и остри. Но това не означава, че е невъзможно те да бъдат решени. Досегашните успехи в изпълнение на партийната политика, натрупаният от нас опит, порасналите възможности на нашата социалистическа държава потвърждават, че те могат и трябва да бъдат решени. Ние си даваме сметка, че това не може да стане бързо и лесно, но упорито и настойчиво следва да променяме нещата в положителна насока, за да може в недалечно бъдеще тези наши граждани по политическа съзнателност, гражданска и трудова дисциплина, по образование и култура на бита да се доближат до останалото население, а след това и да се изравняват с него. Това е

голяма и благородна задача. Няма никакво съмнение, че представените на това съвещание органи, организации и институти ще окажат пълното съдействие за нейното решаване.

ЦДА, ф. 28, оп. 24, а.е. 75, л. 41-70